

Ana Borovečki,
Slobodan Lang

**POVIJESNO-MEDICINSKI
VODIČ KROZ MEDICINU STAROG DUBROVNIKA**

A GUIDE TO THE HISTORY OF MEDICINE IN OLD DUBROVNIK

2. dopunjeno izdanje

Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet u Zagrebu

"Andrija Štampar" School of Public Health, Zagreb School of Medicine

2007

autori/authors:

dr. sc. Ana Borovečki, dr. med., prof. filozofije i komparativne književnosti

prof. dr. sc. Slobodan Lang, dr. med.

urednik/editor:

prof. dr. sc. Biserka Belicza, dr. med.

nakladnik/publisher:

Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet u Zagrebu

"Andrija Štampar" School of Public Health, Zagreb School of Medicine

recenzenti/ redactors:

prof. dr. sc. Jelka Petrak

doc. dr. sc. Jurica Bačić

dr. sc. Petar – Marija Radelj

lektorica za hrvatski jezik/lector of Croatian language:

Mirjana Zec, prof.

urednik engleskog teksta/editor of English text:

Metthew McKenzie

fotografije/photographs:

Odsjek za povijest medicinskih znanosti HAZU

Department for the History of Medical Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts

karte/maps:

Tomislav Borošak, dipl. ing.

Zahvala:

Zahvaljujemo se: Fra Mariu Šikiću, gospođi Pave Brailo, ovlaštenoj prevoditeljici i vodiču grada Dubrovnika, gospodinu Metthew McKenzie, pokojnim prof. dr. sc. Biserki Beliczi i doc.dr. sc. Jurici Bačiću, te prof. dr. sc. Stjepanu Oreškoviću, dr. sc. Jelki Petrak, dr. sc. Petru - Mariji Radelju, mr. sc. Mirjani Nasić, Arhivu grada Dubrovnika, na njihovoh pomoći i suradnji

Acknowledgements:

Many thanks for their help and support to: fra Mario Šikić, Ms. Pave Brailo, licenced guide, interpreter of the city of Dubrovnik, Mr. Metthew McKenzie, late Prof. Biserka Belicza and late Assist. Prof. Jurica Bačić, Prof. Stjepan Orešković, Prof. Jelka Petrak, Petar - Marija Radelj, PhD, Mirjani Nasić, Msc, the Archives of the city of Dubrovnik

ISBN 978-953-6255-37-5

UVOD

Dubrovnik je bio svojevrsni kulturni centar na hrvatskim prostorima i nije slučajno da su u njemu rođeni takvi velikani poput renesansnog književnika Marina Držića, znanstvenika i filozofa Rugjera Boškovića ili poznatog liječnika Gjure Armena Baglivija. Dubrovnik je uvijek bio grad koji je nastojao prihvatiti svjetska strujanja. Njegov jedinstveni geografski položaj na razmeđu istočnog i zapadnog mediteranskog svijeta učinio ga je prijemljivim za razne kulturne tradicije te razna znanstvena i društvena postignuća. Dubrovnik i njegovo stanovništvo uvijek su mislili na boljitak svoga grada i željeli ga što više povezati sa svijetom. Zato su često odlazili u strane krajeve radi školovanja ili trgovine te se vraćali u svoj grad i nastojali ga oplemeniti novim stvarima i ljudima koje su dovodili iz udaljenih krajeva vodeći uvijek računa o vlastitoj kulturnoj posebnosti. Tako je i nastala dubrovačka kulturna tradicija koja je produkt svojevrsne prilagodbe raznih kulturnih utjecaja dubrovačkome podneblju. Dubrovnik je tako postao i ostao svojevrsan svijet u malome na dubrovački način koji i danas iznova začuđuje one koji se bave njegovom prošlošću i sadašnjošću.

Dubrovačka medicina nije nikada bila isključivo lokalnog karaktera, niti izolirana od svjetskih događanja. Ona je zahvaljujući otvorenosti svoga stanovništva i jedinstvenosti geografskog položaja uvijek nastojala inkorporirati u vlastitu medicinsku praksu najnovija dostignuća i ideje svoga vremena. Mnogi poznati liječnici boravili su u Dubrovniku i obogatili svojim znanjem njegovu medicinsku tradiciju koja će kasnije iznjedriti niz velikana hrvatske i svjetske medicinske povijesti. Građani Dubrovnika osjetili su potrebu razvoja i unapređenja javno-zdravstvenih prilika svoga grada kao osnovni uvjet vlastite egzistencije, vodeći pri tome uvijek računa o medicinsko-etičkim problemima i nastojeći poštovati ljudska prava svih. Dovoljno je samo ukratko nabrojiti najvažnije medicinske tekovine ovog jedinstvenog grada-države i njegove okolice poput karantene, dobro organizirane liječničke i ljekarničke službe da bi nam bilo jasno zašto se baš na ovim prostorima razvila medicinska tradicija koja je u mnogočemu nadmašila ostale hrvatske krajeve. Tako Dubrovnik ne predstavlja samo kulturno-spomenički biser hrvatskih prostora nego i svojevrsan povijesno-medicinski unikum ne samo u hrvatskim, nego i u europskim i svjetskim razmjerima.

INTRODUCTION

For many years Dubrovnik was one of the largest cultural centres in Croatia. Many famous Croatians were born in Dubrovnik: Marin Držić, the great Croatian Renaissance playwright, Rugjer Bošković, world renowned 17th century scientist and philosopher, and Gjuro Armeno Baglivi, famous 17th century physician. This small city-state has always, through its rich and turbulent history, been open to the world. Its unique geographical position between the west and the east Mediterranean gave Dubrovnik's cultural tradition certain flare, a mixture of different cultural and scientific influences. The inhabitants of Dubrovnik were always willing to contribute to the development of their city. That is why they travelled all over the world to study the achievements of other nations to educate themselves at the best universities and, through successful commerce, acquire the most exotic goods for their little community. Dubrovnik was also open to the other nations and cultures that came in order to settle down within its walls for different reasons. Through this cultural exchange between Dubrovnik and the rest of the world a specific cultural blend was formed – that of the culture of Dubrovnik (which still exists today). Therefore Dubrovnik has always been viewed as a world of its own within the Croatian cultural context.

The medicine of Dubrovnik was never of the local character nor was it ever isolated from the developments in this field from the rest of the world. It was always aware of the latest achievements in medical science and practice. Many famous physicians lived or were born in Dubrovnik. Furthermore, the citizens of Dubrovnik were aware of the significance of the latest public health and hygienic achievements for the development of their city. The respect for human dignity and ethical awareness were always of a high standard. The medicine of Dubrovnik has, during many centuries, in many aspects been more accomplished than in any other Croatian region.

Slika dubrovačke luke iz 18.st. s karantenom

18th- century picture of Dubrovnik harbour showing the quarantine of Dubrovnik

1. KNEŽEV DVOR – ESKULAPOV KAPITEL (o počecima medicine u Dubrovniku)

Eskulapov kapitel
Aesculapius's capital

Knežev dvor
Rector's Palace

Dubrovnik je već od svojeg osnutka povezan s medicinom. Njegovi osnivači, stanovništvo nekadašnje antičke grčke kolonije Epidaura, donijeli su u ove krajeve kult grčkog boga zdravlja, Eskulapa (lat Asklepija). Spomen na to štovanje nalazimo i na jednom od sedam kapitela Kneževa dvora-Eskulapovom kapitelu te u latinskom natpisu koji se nalazi pokraj tog kapitela , a govori o navodnome porijeklu Eskulapa koje je vezano za područje oko Dubrovnika.

Knežev dvor jest mjesto gdje je za svoga jednomjesečnog mandata boravio dubrovački Knez (bez svoje obitelji), a zgradu nije smio napustiti osim ako je išao obavljati neke službene poslove. Uz druge državničke poslove njemu su se svako večer na čuvanje davali ključevi grada koje je on ujutro uz ceremoniju vraćao. Knežev dvor bio je sjedište Malog vijeća Dubrovačke republike, te administrativno središte i oružarnica, skladište municije i tamnica, a bio je i središte svih važnih događanja vezanih za politički život Dubrovnika.

O važnosti Eskulapova štovanja u prošlosti Dubrovnika , govori i to da se na tako važnoj zgradi za Dubrovnik našao Eskulapov kapitel i pripadajući natpis vezan uz navodno Eskulapovo podrijetlo. Autora teksta je na takovu konstrukciju priče o Eskulapu i Dubrovniku, vjerojatno, ponukala činjenica da je antičko ime Cavtata grada na dubrovačkoj obali glasilo Epidaur, kao i istoimeno mjesto u Grčkoj gdje je po predaji rođen Eskulap i gdje je, kao i u Epidauru kraj Dubrovnika, kult štovanja toga boga bio vrlo popularan.

Moguće je da je kip Eskulapa bio već u 12. stoljeću isklesan u Kneževu dvoru. No kad je u 15. stoljeću Dvor obnavljan izgrađen mu je trijem. Onofrio Giordano della Cava (Napuljac u službi Dubrovačke republike) uz svog pomoćnika Piettra di Martina (kipar i arhitekt iz Milana), radi sedam stupova sa sedam kapitela na trijemu Dvora od kojih onaj prvi s desna posvećuje Eskulapu. Kapitel predstavlja liječnika (Eskulapa) s tipičnom kapom i dugom bradom koji očekuje svoje bolesnike u svome alkemičarsko-liječničkom laboratoriju, a seljak kojem

građanin (sluga Eskulapov) pokazuje put donosi mu darove, među kojima i kokoš, tradicionalni liječnikov honorar. Uz kapitel se nalazi i ploča s uklesanim heksametrima na latinskom u kojima se tvrdi da je Eskulap rođen u Dubrovniku. Evo teksta tog natpisa s prijevodom:

«Munera diva patris, qui solus Apollonis artes,
 invenit medicas per saecula quinque sepultas
 et docuit gramen, quem usum quodque valeret
 hic Aesculapius caelatus, gloria nostra
 Ragussi genitus, voluit quem grata reatum
 Esse Deos inter veterum sapientia patrum
 Humanas laudes superaret rata quod omnes
 Quo melius toti nemo quasi profuit orbi.»

«Ovo je božanski dar oca Apolona koji je jedini otkrio liječničko umijeće, pet stoljeća

zakopano, i koji je učio koja trava vrijedi kao lijek. Ovo je Eskulap iz kamena isklesan, naša slava, rođen u Dubrovniku. Njega naši mudri pređi htjedoše uvrstiti među bogove jer su znali da on nadvisuje svaku ljudsku hvalu i da gotovo nitko nije svijetu više koristio od njega.» (doslovan prijevod Petar Marija Radelj)

«Ovdje je isklesan Eskulap, slava naša, koji je jedini pronašao liječnička umijeća, božanske darove svog oca Apolona, koja su kroz pet stoljeća ostala skrivena i naučio (nas) za koju svrhu služi koja (ljekovita) trava. On je rođen u Dubrovniku, hvalevrijedna mudrost (naših) otaca htjela je da bude uvršten među bogove jer je smatrala da je potpuno nadmašio sve ljudske hvale, a pogotovo jer nitko nije bolje od njega koristio cijelome svijetu.» (slobodni prijevod V. Bazala)

Ploča na zidu Kneževa dvora s tekstem o Eskulapu

Plate on the wall of Rector's Palace with the text on Aesculapius

1. RECTOR'S PALACE – AESCULAPIUS'S CAPITAL (the beginnings of medicine in Dubrovnik)

Dubrovnik has, ever since its foundation, been connected with medicine. Its founding fathers were the inhabitants of the nearby ancient Greek colony of Epidaurus who brought to this region the cult of the Greek god Asclepius (in Latin Aesculapius) from their homeland. The reminders of these events are today the capital on Rector's Palace dedicated to Aesculapius and the Latin inscription on the wall near the capital.

The place where Dubrovnik's rector stayed during his term as the ruler of the city was the Rector's Palace. The Rector could not leave the palace during his one-month reign except when he had governmental affairs to attend to in the city. He lived there without his family and each evening the citizens entrusted the keys of the city with him and in the morning he would return them.

The Rector's Palace was the seat of the Small council of the republic of Dubrovnik, and contained a dungeon, an administrative centre, and ammunition storage facility. The Rector's Palace was the centre of all of the most important events concerning the political history of Dubrovnik.

One of the capitals on the porch of the Rector's Palace is dedicated to the tradition of the worship of Aesculapius in these parts. Near the capital there is a Latin inscription that tells the story of the origins of Aesculapius. The authors of this inscription thought that the birthplace of Aesculapius was Dubrovnik. This information is incorrect as the real birthplace is in Greece near the city of Epidaurus. The author probably created the story having in mind the historical facts connected with the cult of Aesculapius in the nearby city of Cavtat (Epidaurus, not to be mistaken for the city of Epidaurus in Greece). It is possible that there was a statue of Aesculapius present in the Rector's Palace dating from the 12th century, but there is no evidence to substantiate that claim.

From 1435-1442 Onofrio Giordano della Cava (the architect from Naples) together with his assistant Pietro di Martina (the architect and sculptor from Milan), undertook a reconstruction of the Rector's Palace. He added the porch to the palace with seven capitals. The capital dedicated to Aesculapius is the one on the far right-hand side of the porch. On the capital there is a figure of Aesculapius who has a long beard and a typical hat. He welcomes the patients in his alchemy laboratory. His servant (a citizen) leads his patient (a peasant) who has in his hands a chicken (the traditional fee of physicians) to Aesculapius. Near the capital there is an inscription in Latin that says:

«Munera diva patris, qui solus Apollonis artes,
invenit medicas per saecula quinque sepultas
et docuit gramen, quem usum quodque valeret
hic Aesculapius caelatus, gloria nostra
Ragussi genitus, voluit quem grata realtum
Esse Deos inter veterum sapientia patrum
Humanas laudes superaret rata quod omnes
Quo melius toti nemo quasi profuit orbi.»

In English this reads: "Here the Aesculapius is carved, our glory, the one who found the arts of medicine, divine gifts of his father Apollo which were hidden for the five centuries. The one who thought (us) of the purpose of every medicinal herb. He was born in Dubrovnik. The praised wisdom of (our) fathers made him a god because it was thought that he had surpassed all the human praise as none helped the whole world better than he did" (the translation of the Croatian V. Bazala translation from the Latin original done by Ana Borovečki).

2. KATEDRALA (pučka i religijska medicinska tradicija u Dubrovniku)

Dubrovačka katedrala
Cathedral of Dubrovnik

Dubrovačka katedrala ili kako je puk naziva prvostolna crkva Gospe Velike posjeduje osim bogate riznice i zavidnu kolekciju votiva (ex voto darova, zavjetnih darova) koji svjedoče o tradiciji religijske i pučke medicine na dubrovačkome području. Zavjetni darovi koji se daruju nekom svetištu najčešće imaju oblik dijela tijela koji je zagovorom čudesno izliječen izrađenog u raznim materijalima od voska do plemenitih metala. Česti su i votivi u obliku bolesnika u krevetu i male djece. Votivi mogu biti i darovani u obliku nakita, zavjetnih fresaka i slika ili jednostavno u obliku pločica od raznog materijala na kojima se može i ne mora opisati razlog zavjetnog dara uz zahvalu i ime darovatelja. U Dubrovačkoj katedrali najčešće nalazimo votive izrađene, uglavnom, od srebra u obliku osoba i raznih dijelova tijela.

Prema priči katedrala je sagrađena novcima Rikarda I, Lavljeg srca, engleskog kraja koji je 1192. kod Lokruma ispred Dubrovnika doživio brodolom. Iz zahvalnosti što se spasio odlučio je Dubrovniku dati znatnu svotu dukata čime je i izgrađena zavjetna crkva, današnja katedrala. Katedrala je teško stradala u potresu 1667. no kasnije je obnovljena. Osim bogate riznice s povijesno medicinskog stajališta značajna je njena kolekcija zavjetnih darova, bilo u obliku nakita, bilo u obliku dijelova tijela za koje se je molilo ozdravljenje. Votivi se mogu vidjeti izloženi na lijevoj i desnoj strani crkve uz bočne oltare.

Pučka medicina na ovim prostorima vezana je prije svega uz tradiciju liječenja ljekovitim biljem. Već su Rimljani znali da ovdje raste Mandragora officinalis (alrauna) koju narod zove mandrača, a i danas se bere i nalazi na planini Sniježnici (1234 m) koja tvori sjeverni dio Konavala. Bilje iz ovih krajeva spominje i Plinije Stariji (23-79.) u svojoj "Historia naturalis", a i Grk Pedanios Dioskurides (oko 79.) , rimski vojni liječnik, spominje ljekovito bilje ovih krajeva u djelu "Peri cilhs iatrikhs". Znanje pučke medicine prenosilo se je s koljena na koljeno ,a kasnije se to znanje počinje sakupljati i objavljivati u raznim ljekarušama od kojih je poznata ona iz 1705. Ignacija Aquilinja (1642-1715.) «Kućni liječnik bez spenze». To djelo pisano u stihovima ujedno je i prvo medicinsko djelo na hrvatskom jeziku u Dubrovniku. Liječnik Ivan August Kaznić (1817-1883.) svoju je doktorsku disertaciju isprva odlučio posvetiti narodnom liječenju u Dubrovniku. Prvi zakonici Dubrovačke Republike iz 13. stoljeća zabranjuju trovanje i upotrebu otrovnog bilja, pa je iz toga moguće zaključiti da je herbalizam bio raširen u Starome Dubrovniku.

Stanovništvo je često na ovome području osim od liječnika - travara pomoć pri ozdravljenju tražila i od svetaca zaštitnika. O tome svjedoči i niz votiva koje nalazimo u dubrovačkoj katedrali, kao i kult Sv. Vlaha. O kome će kasnije biti riječi.

2. CATHEDRAL (religious and folk medicine in Dubrovnik)

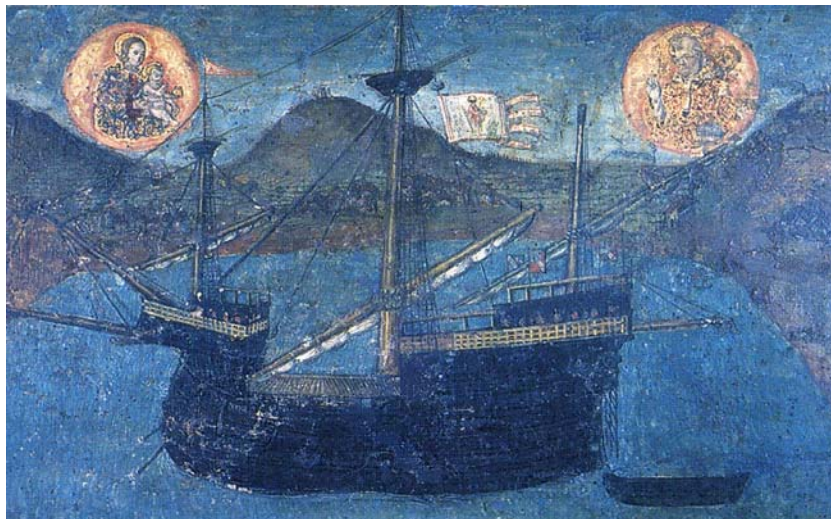
The cathedral of Dubrovnik has a great collection of treasures including a vast collection of ex voto gifts. The ex voto gifts or votive gifts are small objects usually in the shape of different body parts that were miraculously cured by an unknown force. Those who were cured think that the healing took place with the help of a certain saint from whom they sought help in their state of illness. The votive gifts are given to the shrine that supposedly helped the one who was cured. They are made of different materials (wood, wax, gold or silver). The votive

gifts can be given also in the form of jewellery, votive frescoes and paintings or in the form of thank you plates (where we find a thank you note with or without the initials or signature of the person who is expressing his or her gratitude to their saint). In the cathedral of Dubrovnik the votive gifts are mostly made of silver in the shape of the different body parts. From this we can see that the tradition of the religious and popular medical beliefs was very much present in this region.

According to a story, the cathedral was built with the money of Richard Coeur-de-Lion (1157-99) who on his return from the crusades survived a shipwreck near the island of Lokrum near Dubrovnik. He showed his gratitude for survival of the catastrophe by giving a substantial amount of gold pieces for the construction of the votive church that stood at the place of today's cathedral of Dubrovnik. In 1667 cathedral was seriously damaged in an earthquake. However, later it was rebuilt. The cathedral of Dubrovnik has a famous treasury and the big collection of votive gifts, which can be seen near the left and right lateral altars in the church.

The traditional medicine, in these parts, was mainly based on herbal medicine. Romans knew that in these parts on the Snježnica mountain (1234 m) in the northern part of the Konavle region, *Mandragora officinalis*, or as the people of this region call it "mandarča", could be found. Plinius the Elder (23-79 AD) in his "Naturalis Historia" mentioned the herbs from this area as well as the Greek Pedanios Dioskurides (around 79 AD who was a Roman military physician in his work *Peri cilhs iatrikhs*). The knowledge of the traditional medicine was passed form generation to generation in this region and some of it was recorded in various herbal manuals. The most famous of these manuals is the one called "Kućni liječnik bez spenze" ("The House Physician") from 1705 written by Ignatius Aquilinius (1642-1715). This herbal manual, which was written in verses, was the first medical text in the Croatian language written in Dubrovnik. Ivan August Kaznačić (1817-1883) wanted to write his dissertation on this topic. The first legislative document from the 13th century from Dubrovnik sanctioned the use of poisonous herbs. From all this it is evident that the herbalism as a medical practice was very popular in old Dubrovnik.

The help of the saints was also often sought in the case of an illness. The votive tradition and the cult of St. Blaise are just a few examples of this religious medical tradition.

3. CRKVA SV. VLAHA (pučka i religijska medicinska tradicija u Dubrovniku)

Sv. Vlaho

St. Blaise

Najvažniji svetac zaštitnik starog Dubrovnika bio je Sv. Vlaho kome je posvećena i istoimena crkva. Uz ovog sveca vezana je i predaja po kojoj je njegov blagoslov vrlo učinkovit pri bolestima grla.

Građani Dubrovnika proglasili su Sv. Vlahu 972. svojim zaštitnikom. Relikvije Sv. Vlahu Dubrovčani su dobili postupno, a najvažnija rekvizicija bile su moći glave Sv. Vlahu, dobavljene 1026. godine. Sv. Vlaho (Sv. Blaž) bio je biskup Sebaste u Armeniji u trećem stoljeću. Po zanimanju je bio liječnik. Potaknut božanskim nadahnućem povukao se je u planine u neku pećinu i ondje je živio u razmišljanju ,okružen divljim životinjama. Divlje životinje ga nisu napadale već su ga ljubazno sretale i dolazile k njemu po pomoć kad bi se razboljele ili bile ranjene. Osudili su ga da je vrač i pogubili. Sv. Vlaho smatra se zaštitnikom divljih životinja. Zaziva se i protiv bolesti grla jer je prema legendi jednom spasio neko dijete od gušenja, pošto je ono bilo progutalo riblju kost koja mu je zapela u grlu. Svakog 3. veljače (na dan Sv. Vlahu) slavi se velikim slavljem ovaj svetac u Dubrovniku uz obavezni blagoslov grla tzv. "grličanje". Svećenik prilazi onome koga se blagoslivlja s dvije isprepletene svijeće i izgovara blagoslov.

Prva crkva na ovome mjestu sagrađena je u 14. stoljeću, ali je oštećena u potresu i uništena u kasnijem požaru, a na njenom mjestu je sagrađena sadašnja crkva koja datira iz 18.stoljeća. Prije Sv. Vlahu, Sv. Sergije je jedno vrijeme bio zaštitnik Dubrovnika. U crkvi se nalazi i srebrni pozlaćeni kip Sv. Vlahu iz 15. stoljeća rad nepoznatog dubrovačkog majstora koji u ruci drži maketu Dubrovnika prije potresa u 17. stoljeću. U crkvi Sv. Vlahu također nalazimo desno uz glavni oltar kod ulaza u sakristiju niz srebrnih votiva od koji najkasniji datira iz 20. stoljeća.

3. CHURCH OF ST. BLAISE (religious and folk medicine in Dubrovnik)

The church of Saint Blaise is dedicated to the patron of Dubrovnik Saint Blaise. His blessing is considered to have protective powers against the illness of the throat.

In 972 AD the citizens of Dubrovnik named as its patron St. Blaise (or, as they call him in Dubrovnik, St. Vlaho). The relics of St. Blaise (or St. Blaž as they call him in other parts of Croatia) were gradually collected by citizens of Dubrovnik. The most important relic that was obtained was the relic of the head of St. Blaise brought to Dubrovnik in 1026 AD. St. Blaise was bishop in Sebaste in Armenia in the 3rd century AD. He was a secluded physician who lived in the wilderness. The wild animals were kind to him and he helped them when they were sick or injured. He was condemned of sorcery by the Roman Empire, executed and became the patron saint of wild animals. The blessing of St. Blaise is considered by the Catholic Church to have protective powers against the illness of the throat, because he once, according to the legend, saved a child that was choking on a fishbone. Every year on the 3rd of February there is a big procession in the name of St. Blaise in Dubrovnik where the blessing of the throat so called "gričanje" is usually performed. During this ceremony, the priest holds two intertwined candles near the throat of a person who is being blessed, while saying the words of the blessing. The church was built in the 18th century on the site where the first church of St. Blaise (that was destroyed in an earthquake and a fire in the 17th Century) was built. Before St. Blaise, St. Srđ was for a short period the patron of Dubrovnik. In the church of St. Blaise there is a silver gold plated sculpture of the saint from an unknown artist from Dubrovnik. In this sculpture the patron holds the model of Dubrovnik, which shows us the city as it was before the earthquake. Near the main altar on the right hand side silver votive gifts can be found. The latest of those ex voto gifts dates from the 20th century.

4. PALAČA SPONZA - ARHIV(javno-zdravstvene prilike starog Dubrovnika)

Na ovome mjestu čuvaju se svi važni dokumenti vezani uz život starog Dubrovnika. Dubrovački arhiv smatra se jednim od najbolje sačuvanih arhiva ne samo za proučavanje zdravstvenih prilika žitelja starog Dubrovnika nego i za proučavanje svih ostalih aspekata prošlosti ovog jedinstvenog grada.

Palača Sponza počela se graditi u 16. stoljeću, a po stilu predstavlja mješavinu kasne gotike i renesanse. Palača je građena prema nacrtima Paskoja Miličevića poznatog inženjera Republike. Palača je prvobitno imala funkciju carinarnice, a u njoj je bila i kovnica novca. Već potkraj 16. stoljeća palača postaje i kulturno središte Republike. U njoj su se skupljali obrazovani građani Republike u svojoj "Akademiji učenih". Inače palača je dobila ime od riječi "spongia" ili "sponcia" ili "sponza" što znači cisterna. Naime na njenome mjestu nalazila se jedna od javnih dubrovačkih cisterna koja je bila izgrađena 1311. Danas se u palači nalazi dubrovački arhiv koji uz niz raznih dokumenata o upravi Republike posjeduje i niz zapisa o zdravstvu i zdravstvenim prilikama.

Statut grada Dubrovnika iz 1272. uz statut grada Korčule iz 1214. spada u najstarije hrvatske pravne spise. Iako njegov značaj i zanimljivost leži u njegovoj pravnoj podlozi u njemu se nalazi i niz odredbi vezanih uz medicinu i kvalitetu života ondašnjeg dubrovačkog

stanovništva.

Tako znamo da je u početku, u gradu bilo više drvenih nego kamenih građevina. Od 1400. do 1413. bivaju porušene zadnje drvene nastambe te se grad do daljnjeg počinje zidati od kamena. Loše higijenske prilike, nepopločane ceste te trgovina s istokom bili su uzrokom niza epidemija, a među ostalima i epidemije kuge. Da bi se čistoća u gradu poboljšala, a time i popravila higijenska situacija godine 1272. donose se osnove medicinskih, higijenskih i socijalnih mjera koje se i danas čuvaju u Liber statutorum u arhivu. Te odredbe nalažu da je svatko dužan čistiti onaj dio ulice koji je bio pred njegovom kućom i to obično subotom. Kasniji propisi koji se čuvaju u Liber viridis c.7 zabranjuju bacanje smeća pred gradskim vratima. Za uklanjanje smeća iz grada bili su predviđeni posebni otvori na gradskim zidinama. Odredba iz 1272. nalaže da se zahodi moraju nalaziti u kućama, najmanje na drvenim balkonima nad ulicom. Od 1321. zahodi su morali biti smješteni u samim kućama, a izmet se morao uklanjati isključivo noću. Od 1407. do 1436. kanalizacija se uvodi u Dubrovnik. 1336. svinje se više nisu smjele držati u gradu, a od 1407. donijeta je uredba kojom se sve ulice u gradu imaju popločiti. Godine 1415. uvedena je i stalna služba gradskih čistača.

4. SPONZA PALACE – THE ARCHIVES (public health conditions in old Dubrovnik)

Palača Sponza

Sponza Palace

In this building all of the important documents connected with the life in old Dubrovnik are kept. Dubrovnik's archive is considered to be one of the best-preserved archives for the research of all aspects of life in a city including the research of its public health conditions.

The Sponza Palace was built in the 16th century. Its architectural style is a mixture of late Gothic and late Renaissance style of building. The Palace was built according to the plans of Paskoje Miličević, a famous architect of that time. It was firstly used as a custom-house and a mint. At the end of the 16th century the Palace became the cultural centre of the republic. The "Akademija učenih" ("Academy of learned"), a sort of learned society of Dubrovnik, held its meetings there. The name of the palace "sponza" came from the term "spongia" or "sponcia" meaning cistern, because on the site of the palace there used to be one of the biggest public cisterns in Dubrovnik, built in 1311.

The statute of the city of Dubrovnik from 1272 is one of the oldest Croatian legal documents except for the statute of the city of Korčula written in 1214. Although its main significance is connected with the Croatian legal history one can find a number of regulations concerning medicine and the quality of life of the population of Dubrovnik.

We know from these documents that whilst several buildings were built of stone the majority of the buildings in the city were originally built of wood. From 1400 to 1413 the last wooden houses were pulled down and from that period onwards all the buildings were built of stone. The dirty and unpaved streets together with bad hygienic conditions were causes of many epidemics including the plague epidemics.

In 1272 in order to improve the sanitary conditions in the city many measures were introduced. Those regulations can still be seen in the archives in Liber statutorum. All inhabitants, both male and female, were obliged to keep the street in front of their house clean (this was usually done on Saturdays). The other regulations from Liber Viridis c. 7 prohibit the disposal of garbage near the city gates (there were special holes in the city walls for the disposal of the garbage).

In 1272 a regulation was passed that the latrines should be kept in houses on the wooden balconies above the street. From the year 1321 the latrines should only be kept in the houses and the waste from them was only to be disposed of at night. From 1407 to 1436 a sewage system was introduced to Dubrovnik. In 1336 people were forbidden to keep animals in the city. In 1407 a regulation was introduced that all the streets in Dubrovnik should be paved and in 1415 the first city street-sweepers were introduced.

5. LAZARETI – KARANTENA (epidemiološka slika starog Dubrovnika i protu epidemijske mjere)

Lazareti

Neposredno iza istočnih gradskih vrata zvanih Vrata od Ploča nalazi se građevina koja najbolje govori o naslijeđu medicine Starog Dubrovnika. Kompleks pod nazivom Lazareti predstavlja zadnje mjesto gdje se je nalazila dubrovačka karantena.

U razdoblju od 1348. do 1374. godine u Dubrovniku je zbog kuge umro veliki broj ljudi. Rješenje za ovakvo stanje bilo je ili obustaviti trgovinu s drugim krajevima pogotovo istokom od kuda je kuga najčešće i dolazila, što bi za razvoj samog grada bilo pogubno ili uvesti određen način zaštite od epidemija koji bi istovremeno omogućavao slobodnu trgovinu. Tako je 27. 7. 1377. u Dubrovniku uvedena karantena. Ta se odredba nalazi u Liber viridis (cap. 49, fol 78) pod nazivom "Veniens de locis pestiferis non intret Regusinum vel districtum" ("Došljacima iz kužnih mjesta zabranjuje se ulaz u Dubrovnik ili okolicu"). Došljaci su tako ispočetka morali prije ulaska u grad boraviti 30 dana, a kasnije 40 dana (po tom broju je i karantena dobila ime "quaranta", lat. = četrdeset) na za to određenim mjestima da se vidi da li će se kod njih razviti bolest. Karantena se isprva nalazila u Cavtatu na obližnjim otocima Mrkanu, Bobari i Sv. Petru. Od 1430. lazaret se nalazio na Dančama kraj vrata Dubrovnika, a kasnije na otoku Lokrumu preko puta Dubrovnika. Godine 1590. lazaret je premješten kraj vrata od Ploča gdje se i danas nalazi. Ukoliko bi kuga ipak prodrla na područje Republike, ali ne i u sam grad, tada su se vrata grada zatvarala i ulaz u grad bio je onemogućeni bilo kome iz okolice gdje je harala kuga pod prijetnjom smrću. Ukoliko bi se kuga javila prvo u gradu stanovništvo bi se iselilo iz grada, a grad bi ostalo čuvati 10 patricija dok epidemija ne bi prošla. Onaj za koga se je otkrilo da je unio kugu u grad bio je najoštrije kažnjen, smrtna kazna nije u tome slučaju bila rijetkost.

Osim kuge koja je predstavljala najozbiljniji zdravstveni problem starog Dubrovnika, od epidemijskih bolesti bile se prisutne guba, dizenterija i boginje. Od ostalih bolesti u zapisima nalazimo podagru, reumatske bolesti, urinarne bolesti, lues te razne crijevne bolesti i infekcije, te malarija koja je harala na području Rijeke Dubrovačke. Bolesni od gube živjeli su izvan gradskih zidina u posebnim leprozorijima koji su bili financirani ili od strane države ili od raznih milodara i ostavština. Dizenterija je bila česta. Zanimljivo je da je Giuseppe Appurger, dubrovački liječnik iz 19. stoljeća uspješno liječio ovu bolest kombinacijom sredstva za čišćenje i opijata, a ta kombinacija nije ništa drugo nego sastav kombiniranog praška koji se kasnije primjenjivao, a još se i danas primjenjuje ponekad u terapiji dizenterije. Radi sprečavanja epidemije boginja u Dubrovniku je 1784. uvedena variolizacija. Ta se je metoda pokazala vrlo problematičnom jer su se njome mogle prenijeti neke zarazne bolesti (lues prije svega). Već nekoliko godina nakon otkrića vakcinacije dubrovački liječnik Luka Stulli uvodi vakcinaciju i u Dubrovnik radi sprečavanja epidemija velikih boginja.

5. LAZARETI – QUARANTINE OF DUBROVNIK (epidemiological situation and measures against epidemics in old Dubrovnik)

Near the east city gates "vrata od Ploča" there is the building that has the greatest significance for the medical heritage of the old Dubrovnik. The complex of various buildings called "lazareti" represents the quarantine of Dubrovnik.

In the period 1348-1374 many people were dying because of the plague epidemics in Dubrovnik. The solution to this problem was the suspension of trade with other regions especially those in the east from where the plague epidemics usually spread. Such a decision would have been fatal for the economy of the city. There should have been another solution to that problem. On 27th of July 1377 a measure was introduced that should have enabled both the protection against the plague epidemics and a free trade with the infested regions - the quarantine. The text of this decree can be seen in Liber viridis (c.49 fol. 78) under the title "Veniens de locis pestiferis non intret Ragusinum vel districtum" ("It is forbidden to newcomers from the infested regions to enter Dubrovnik and its surroundings").

Before entering the city the newcomers had to spend 30 days in a special place to see whether they would develop the symptoms of the disease. The quarantine was later prolonged to 40 days. The name quarantine comes from the Latin word "quaranta" meaning forty because it lasted for forty days. The quarantine was first situated near Cavtat on the islands of Mrkan, Bobara and Supetar.

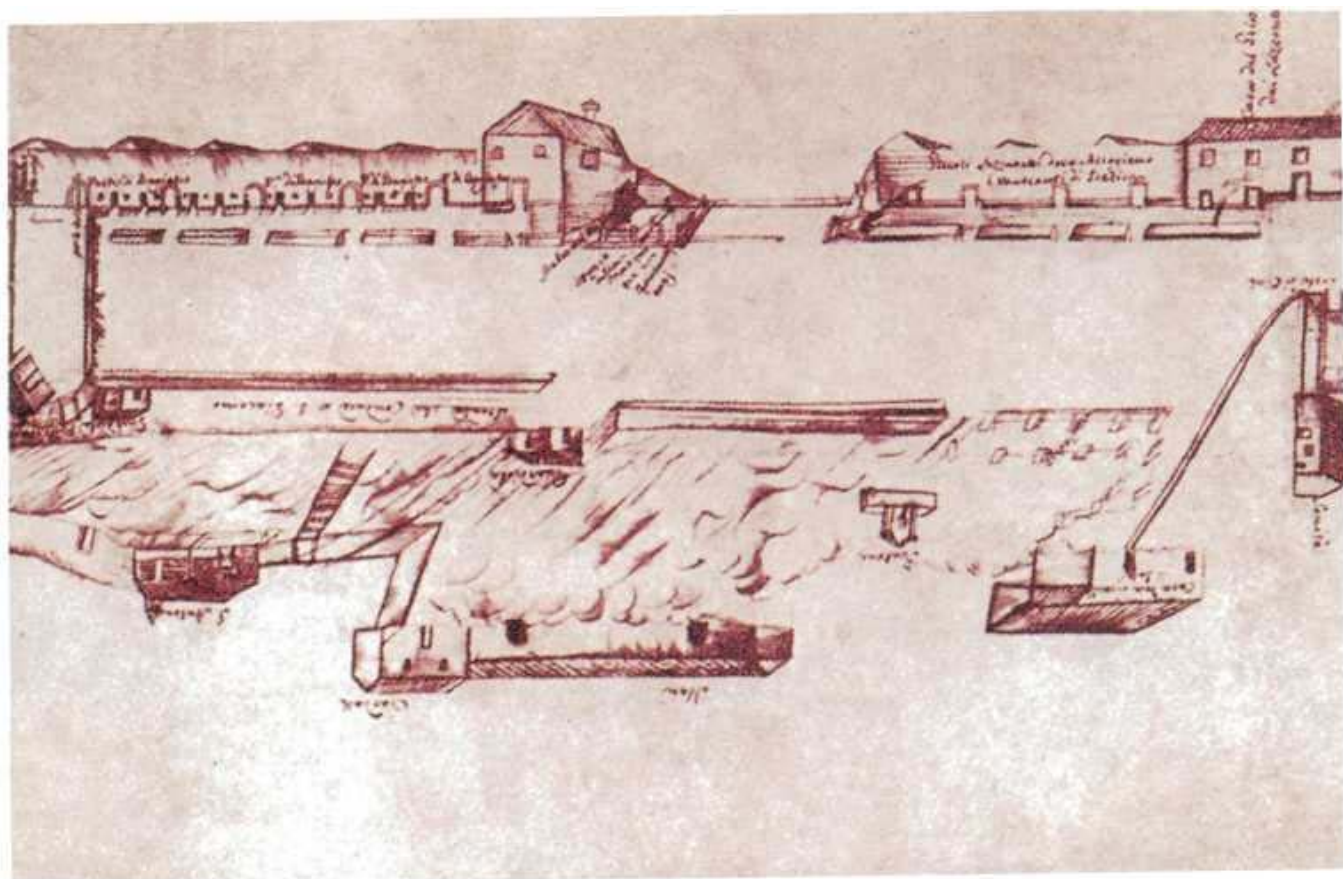
In 1430 the quarantine was moved to Danče, near the northern city gates. Later it was moved to the island of Lokrum across the old Dubrovnik harbour. In 1590 the quarantine was moved to the place near the east city gates where it remains today. If the plague entered the surroundings of Dubrovnik but not the city itself, in spite of the quarantine measures, the entrance to the city was forbidden to those coming from the infested region under the threat of death. If the plague had spread to the city, all the inhabitants abandoned the city until the epidemic was over. Only 10 noblemen were left to watch over the city until the end of the plague. The one who was found responsible for spreading the plague to the city was punished even with the death sentence.

Other epidemic diseases of that time besides the plague were also present among the

population of Dubrovnik (leprosy, smallpox, dysentery and malaria which was present in the Rijeka Dubrovačka region). Other diseases that were present in old Dubrovnik and that were recorded in archives were gout, urinary diseases, syphilis, rheumatic diseases and different gastrointestinal infections.

Those who had leprosy lived outside the city walls in special institutions, leprosaria, which were financed either by the state or by private donations. Dysentery was a very common disease. Giuseppe Appurger, the surgeon in 19th century Dubrovnik, successfully treated dysentery with the combination of the laxative and opiate. This combination was no different from the later invented integrated powder used in the treatment of this disease today.

In 1784 the variolation was introduced to Dubrovnik to prevent the smallpox. This method was soon proved to be dubious because the other diseases especially syphilis could have been spread with this method. In 1800 Luca Stulli, a famous physician from Dubrovnik, introduced the new invention of Edward Jenner (1749-1823)-vaccination, to Dubrovnik.

Stari nacrt dubrovačke karantene

Old draft of the Dubrovnik quarantine

6. SINAGOGA (tradicija suživota u Dubrovniku, Židovi-liječnici)

Židovi koji dolaze u Dubrovnik uglavnom su Sefardski Židovi iz Španjolske i Portugala, odakle su u 15. stoljeću bili prognani. Sinagoga u Dubrovniku svjedok je te duge tradicije judaizma na dubrovačkom prostoru, ali i svjedok suživota raznih kultura (u Dubrovniku nalazimo još aktivnu pravoslavnu i islamsku zajednicu). Sinagoga datira iz 16. stoljeća i jedna je od najstarijih u Europi. Židovi su bili i vrlo cijenjeni liječnici i ljekarnici u Dubrovniku.

Dubrovnik je od svog osnutka puno trgovao se raznim krajevima od kojih su neki imali priznate i velike trgovačke židovske zajednice. Prvi spomen Židova u Dubrovačkom arhivu datira iz 1326. kada je vlada Dubrovnika da bi zamijenila svoga liječnika Egidija uzela u službu liječnika Johannesa iz Akvileje. Nigdje se ne navodi da je taj liječnik bio židovskog podrijetla no vjeruje se da je bio. Polovicom 14. stoljeća u Dubrovniku djeluje i magister Benedikt za kojeg se navodi da je bio židovskog podrijetla, ali je prešao na kršćanstvo. Kasnije nalazimo niz spisa vezanih uz razne trgovačke ugovore između židovskih i dubrovačkih trgovaca. Iako je Dubrovnik bio pretežno katolički grad tolerancija prema ostalim religijama pa tako i judaizmu bila je uvriježena. No prvi se Židovi naseljavaju u Dubrovniku koncem 15. stoljeća i osnivaju svoju zajednicu koja postoji u Dubrovniku i danas.

6. SYNAGOGUE (the tradition of religious cohabitation in Dubrovnik)

Sinagoga

Synagogue

The Sephardic Jews came to Dubrovnik in the 15th century as refugees from the religious persecutions in Spain and Portugal. The synagogue in Dubrovnik is a witness of this long-lasting Jewish tradition in Dubrovnik. It is a symbol of peaceful religious cohabitation in Dubrovnik (Dubrovnik is a predominantly Catholic city but their inhabitants lived for centuries in the peaceful cohabitation with Jewish, Orthodox and Islamic communities). The synagogue

is from the 16th century and it is one of the oldest in Europe.

From its beginnings Dubrovnik had a famous merchant reputation. Dubrovnik's merchants traded with many countries all over the world. The first record of a Jewish person dates from 1326. This document explains how the government of Dubrovnik took in the service of the physician Johannes of Aquilegia as a substitution for its physician Aegidius. The document does not state that Johannes was Jewish but it is almost certain that he was.

In the 14th century Dubrovnik took into its service magister Benedict who was Jewish but he converted to Christianity. There are also many documents in the archives that deal with trade contract between Jewish merchants and the merchants from Dubrovnik. The first Jewish settlers came to Dubrovnik in the 15th century and are still an important part of the life of the city of Dubrovnik.

7. NAHODIŠTE (organizacija socijalne skrbi u Dubrovniku)

Nahodište

Orphanage

Razvijenost socijalne skrbi za stanovništvo grada vidljivo je i u zapisima koji su vezani uz osnivanje nahodišta 1432. Svi ti dokumenti svjedoče brigu i pažnju s kojom se vlast starog Dubrovnika odnosila prema nezbrinutoj djeci.

Nasuprot franjevačkog samostana u ulici Dominika Zlatarića iznad vrata kuće stoji natpis :

“Cochalvit cor meu itra me et ditatione mea exardescet igni.” (“ U meni srce je gorjelo na samu pomisao buknuo bi oganj.”)(psalam Davidov 39,4 “Biblija” Zagreb, 1968, 499, prijevod : Filibert Gass)

Ovaj natpis nalazi se na ulazu u nahodište ili “Ospidale della misericordia” koje se ovdje nalazi od 1432. kada je donesena odluka da se neželjena djeca ne smiju “bacati po gradu”. Iz toga je vidljivo da infanticid nije bio rijetkost u starome Dubrovniku. Vjerojatno je nahodište, osim što se bavilo prihvatom neželjene djece bilo i rodilište za nezakonitu djecu, ali o tome nisu nađeni nikakvi podaci. S lijeve strane vrata nahodišta nalazio se je prozor na kome je bila “ruota” kotač na koji su majke pod okriljem noći stavljale svoju djecu, a zatim bi okrenule kotač i dijete bi se našlo u nahodištu. Na taj način diskrecija je majkama bila zajamčena. Dijete je u nahodištu boravilo do svoje šeste godine. Prve tri godine bilo je povjereno na čuvanje dadiljama po gradu, a druge tri godine boravilo je u nahodištu. Sa šest godina dijete se je davalo na usvajanje ili su ga pravi roditelji mogli podići ,ali pri tome morali su imati dokaz da je dijete njihovo.

7. ORPHANAGE (organization of the social welfare system in Dubrovnik)

The high level of the organization of social welfare in Dubrovnik can be observed in the documents connected to the founding of the orphanage in 1432. From all those documents it is evident that the government of Dubrovnik took care of the unwanted children and orphans.

Opposite the Franciscan monastery in the Dominik Zlatarić Street there is a sign above a small entrance: “Cochalvit cor meu itra me et ditatioe mea exardescet igni.”

(“The heart was burning inside me, on the very thought the flame would burst.”) (Psalm of David No 39).

Natpis iznad ulaza u dubrovačko nahodište

Inscription above the entrance to Dubrovnik's orphanage

This sign is placed just above the entrance of the orphanage or "Ospedale della misericordia" that was situated in this building from 1432. In 1432 the decision was made by the city authorities to prohibit leaving unwanted children in different public places (even infanticide was not uncommon in Dubrovnik at that time). The orphanage took care of the unwanted children. Furthermore it also had a maternity ward where mothers could give birth to their illegitimate children but we cannot find any evidence to substantiate this claim in the archives.

On the left side of the entrance there was a window with "ruota", a big wheel where mothers would leave their children, usually at night. They would place their children on it and then the wheel would turn and the child would find itself in the premises of the orphanage. In that way the discretion was guaranteed and the identity of the mother remained a secret. Children would spend the first three years of their life at the houses of different nurses and then when they were three years old they would come back to the orphanage. They would stay in the orphanage until they were 6 years old. When they were six years old the children would be given up for adoption or the real parents could claim them back, but they would have to prove that they were the natural parents of a child.

8. FRANJEVAČKI SAMOSTAN (Ljekarništvo u Dubrovniku)

Priprava lijekova u Dubrovniku kao i na Orijentu bila je u rukama ljekarnika, a ne liječnika kao što je bio običaj u Europi. U sklopu Franjevačkog samostana u Dubrovniku osnovana je 1317. ljekarna, koja je isprva bila ljekarna koja se bavila prodajom ljekovitih trava, a kasnije su se tu prodavali i pravi lijekovi.

I danas se u prostorijama samostana nalazi ljekarna koja opslužuje pučanstvo Dubrovnika. U 14. stoljeću ljekarna se nalazila u posebnim prostorijama u donjem klausturu s izlazima na ulicu. Dio inventara te ljekarne nalazi se i u današnjem muzeju u samostanu. Tu se nalazi i destilacijski kotao koji je Onofrio della Cava vjerojatno koristio kao model za prikaz takvog kotla na Eskulapovom kapitelu na Kneževu dvoru. 1681. ljekarna se premješta u gornji klaustar. Pred ulaznim vratima te ljekarne nalazili su se kipovi "Pravednost" i "Mudrost". Recepturni stol, police, ljekarničke posude, pribor i danas se nalaze izloženi u muzeju. Pristup ovoj ljekarni bio je otežan jer se nalazila u prostorima klauzure tako da je 1901. ljekarna premještena u prostor u kojem se i sada nalazi. Osim ove ljekarne postojale su još brojne privatne ljekarne i državne ljekarne (Domus Christi), ali i ljekarne u sklopu samostana (dominikanski samostan). Od ljekarnika poznati su franjevački ljekarnici i liječnici Julijan iz Komolca, Pelegrin iz Stona, Ignacije Šišić. Od ostalih najpoznatiji je Antun Drobac (1810-1882.) koji je bio i sakupljač raritetne flore i faune te je 1868. osnovao Prirodoslovni muzej u Dubrovniku. Također je sudjelovao kod prve eterske narkoze u Dubrovniku, a prvi je upoznao insekticidna svojstva buhača (*Chrisanthemu, folium*).

Na samome ulazu u farmaceutski muzej u Franjevačkome samostanu nalazi se s lijeve strane jedan natpis na latinskome. Natpis datira iz 1527. godine, a nastao je u spomen epidemije kuge koja je u Dubrovniku harala 1526-1527. godine. Na toj ploči napisane su slijedeće riječi

na latinskome:

“DOM(Dominus Optimus Maximus)”

(“Predobri i Silni Gospodine”)

«heu mors omnia truncas MDXXVII cruderiore peste»

(«jao smrti sve uništavaš 1527 okrutnom kugom»).

Na istoj ploči kasnije su upisane i slijedeće riječi na latinskome:

«vita peregrinatio» («život putovanje»), te ispod toga «fugaces dies» («dani koji bježe»).

Franjevački samostan poznat je i po jednome neobičnome umjetničkome prikazu zubobolje. Naime na drugome kapitelu desne kolonade u donjem klausturu nalazimo lik čovjeka kojem je lijeva strana lica natečena i izgleda kao da ima zubobolju. Kako je taj prikaz nastao nije poznato, no predaja veli da je majstor koji je klesao kapitel imao zubobolju koja ga je jako mučila, te je odlučio svoje zdravstvene probleme izraziti u kamenu. To je vjerojatno jedan od najranijih prikaza zubobolje u umjetnosti uopće.

8. FRANCISCAN MONASTERY (pharmacy in Dubrovnik)

Stara apoteka u Franjevačkom samostanu

Old pharmacy in the Franciscan monastery

In Dubrovnik, as in the Orient, the preparation of pharmaceutical compounds was in the hands of the pharmacists not physicians as it was in the rest of Europe. In 1317 at the premises of the Franciscan monastery in Dubrovnik the first pharmacy was founded. At first the pharmacists sold herbal remedies and herbs but afterwards the real medicines were introduced and sold as well.

Even today, in the premises of the monastery, there is a public pharmacy that still serves the inhabitants of Dubrovnik. In the 14th century the pharmacy was situated in the lower cloister and was connected by entrances to the street. A part of the inventory of that pharmacy can still be seen on display in the pharmaceutical museum in the monastery. One of the objects from the 14th century is a distillatory cauldron that probably served as a model for Onofrio della Cava's cauldron that can be seen on Aesculapius' capital.

In 1681 the pharmacy was moved to upper cloister. In front of the entrance to the pharmacy there were two statues "Wisdom" and "Justice". The serving table, shelves and pharmaceutical set are today on display in the pharmaceutical museum in the monastery. In 1901 the pharmacy was moved to the premises in the lower cloister where it still exists today.

Apart from this pharmacy there were numerous private and public pharmacies (Domus Christi) in Dubrovnik together with those within the monasteries (Dominican monastery). There were many famous Franciscan pharmacists in Dubrovnik. The most famous are Julian from Komolac, Pelegrin from Ston and Ignacije Šišić. Of all the other pharmacists from Dubrovnik the most famous is Antun Drobac (1810-1882). He was a collector of rare flora and fauna of this region and in 1868 Drobac founded the Natural History Museum in Dubrovnik. He is also responsible for the introduction of the ether narcosis in Dubrovnik.

Near the entrance to the pharmaceutical museum at the Franciscan monastery on the left wall there is a Latin inscription, a reminder of the plague epidemic that lasted from 1526 to 1527. The inscription says:

"heu mors omnia truncas MDXXVII cruderiore peste"

("oh, death that destroys everything 1527 cruel plague")

Underneath this text a following Latin inscription was later added:

"DOM (Dominus Optimus Maximus)" ("Good and Mighty Lord")

"vita peregrinatio" ("life journey")

and underneath there is another Latin inscription:

"fugaces dies" ("days that are running away").

In the lower cloister there is also an interesting depiction of toothache. On the second capital on the right hand colonnade there is a figure of a man with a swollen face. The story says that this figure with the toothache represents the sculptor who carved the capital. He was having a toothache which was troubling him so he had his medical problem carved in stone. This is one of the first artistic depictions of toothache in the history.

9. VELIKA ONOFRIJEVA FONTANA (dubrovački vodovod)

Nasuprot crkve Sv. Spasa pokraj vrata od pila izgradio je Onofrio della Cava ovu fontanu. Podignuta je u spomen na izgradnju novog vodovoda koji je grad dobio 1438. Tako je grad dobio vodu s izvora u Rijeci Dubrovačkoj udaljenog 12 km. Vodovod je dug točno 11700m i nalazi se 106 m nad morem te je u svome toku imao 4 rezervoara. Prije gradnje vodovoda Dubrovčani su vodu dobivali iz cisterni koje su ili bile privatne ili javne. Osim toga, Dubrovčani su radili i posebne vrste bunara u živom kamenu "puči" i po tome su bili nadaleko poznati.

9. ONOFRIO'S LARGE FOUNTAIN (Dubrovnik's water-system)

Velika Onofrijeva fontana

Onofrio's large fountain

This fountain, opposite the church of "Sveti Spas" near city's western gates ("vrata od Pila), was built by Onofrio della Cava in memory of the new Dubrovnik's water -system that was finished in 1438. The water for the water -system came from the source that was situated 12 km from the city in Rijeka Dubrovačka.

The water- system of Dubrovnik was 11,700m long, situated 106m above sea level with 4

water tanks. Before the building of the water-system the inhabitants got their water supplies from the private or public cisterns. Dubrovnik well makers were famous for building a special type of cistern in the hard rocks called "puči".

10. DOMUS CHRISTI - BOLNICA, STARAČKI DOM (organizacija socijalne skrbi u Dubrovniku)

Domus Christi

Početak 14. stoljeća Dubrovnik već ima nekoliko hospitala. Oni su funkcionirali više kao azili za strance, stare, siromahe i nemoćne nego kao bolnice u današnjem smislu te riječi. Oni su bili ili državni ili su bili hospitali koje su uzdržavali pojedinci svojim darovima ili razne bratovštine. 30. 1. 1347. osnovan je Domus Christi, općinski državni hospital iza samostana Sv. Klare još nazivan "hospitale grande" ili "hospitale del'comun". 1540. on je pretvoren u javnu bolnicu sa stalnom liječničkom službom.

Liječnici su bili dužni dva puta dnevno, ujutro i navečer, posjetiti bolesnike u bolnici. Hospital je imao upravu, nadglednike i bolničare, te svoju ljekarnu koja je bila i javna i bolnička ljekarna. Pod kraj Republike u njemu je radilo šest liječnika i brijacha. 20.4. 1847. doktori Niko Pinelli i Frane Lopišić operirali su, u ovoj bolnici, godinu dana nakon što je otkrivena eterska narkoza, rak dojke uz primjenu eterske narkoze. 1888. sve su dubrovačke bolnice sjedinjene u jednu koja je na predjelu grada zvanome Boninovo dobila novu zgradu. Kasnije je Domus Christi pretvoren u starački dom, što je i danas te se tako vratio svojoj prvobitnoj funkciji

brizi, za stare i nemoćne. Na ulazu u Domus Christi stoji slijedeći natpis na latinskome:

«tolle crucem tuam et sequere me» («uzmi svoj križ i slijedi me»)

10. DOMUS CHRISTI – HOSPITAL, NURSING HOME (organization of social welfare in Dubrovnik)

At the beginning of the 14th century Dubrovnik already had a number of hospitals. These hospitals were more like asylums for foreigners, the poor and the disabled than hospitals that we are familiar with today. The hospitals were financed either by state, by private donations or by fraternities. On the 30th January 1347 the hospital of Domus Christi, also known as "hospitale grande" or "hospitale del'comun", near the monastery of St. Clare was founded. In 1540 this hospital was transformed into a public hospital with its own physicians and staff.

The physicians had to visit patients in the hospital twice a day. The hospital had its own management, nurses and other staff. There was a pharmacy within St. Clare complex of the hospital that served its patients as well as the other citizens of Dubrovnik.

At the end of the Dubrovnik Republic 6 physicians and a barber worked in the hospital. On 20th April 1847 physicians Niko Pinelli and Frane Lopišić, one year after its first application, applied (for the first time) the ether narcosis during an operation for breast cancer in this hospital. In 1888 all the hospitals of Dubrovnik were united in the new one situated in the part of the town called Boninovo. Domus Christi was converted back into a nursing home for the elderly (which is how it remains today).

Above the entrance to Domus Christi there is a Latin inscription:

"tolle crucem tuam et sequere me" ("take your cross and follow me")

LIJEČNIČKI STALEŽ I POZNATI DUBROVAČKI LIJEČNICI

Dubrovački liječnici i kirurzi bili su vrlo cijenjeni i izvan granica Dubrovnika. O tome svjedoči i činjenica da su često bili pozivani bolesnicima u susjednim zemljama. Osim svojih liječnika i kirurga, Dubrovčani su ponekad slali i lijekove i medicinske knjige u susjedne zemlje (Tursku, Bosnu, Zetu, Srbiju).

Dubrovčani su već u srednjem vijeku nastojali da u njihov grad dođu sposobni i obrazovani poznavatelji liječničkog umijeća, pa su zapošljavali sposobne strance (Talijane, Španjolce, Grke, Židove) i dobro ih plaćali. Od 1280. u službi dubrovačke države djelovalo je 134

liječnika i 102 kirurga .U početku u srednjem vijeku ima ih dosta iz Salerna gdje se u to vrijeme nalazila jedna od priznatih medicinskih škola. Tako su predstavnici salernske škole Richardus iz Salerna, Johannes Stilo, te Jacobus Mazia bili među prvim liječnicima u službi Dubrovnika. Potonji je prvi podvezao venu safenu pri ulkusu potkoljenice ne bi li tako uz kirurško odstranjenje ulkusa riješio i varikozitete koji se pri ovome stanju javljaju. U Dubrovnik su kasnije dolazili i brojni liječnici iz Padove i Bologne gdje se također nalazile važne medicinske škole onog doba. Prvi domaći liječnik koji je zapisan u spisima 1280. godine je pučki liječnik Pravoslav iz Dubrovnika. Tako vidimo da su u Dubrovniku osim obrazovanih liječnika boravili i djelovali mnogi pučki liječnici. Od 14. stoljeća u Republici su stalno zaposleni 1 fizik (ponekad i dva) te 1 ili 2 kirurga. Liječničke su poslove do 1280. vjerojatno obavljali brijači kojih je bilo mnogo u Dubrovniku. Liječnici su bili primani u službu na 1-2 godine, a to im se je razdoblje produžavalo ako je njihov rad bio zadovoljavajući. Staleški odnosi među liječnicima i ljekarnicima bili su jasno uređeni. 1383. zabranjena je privatna praksa liječnicima u državnoj službi, a od 1331. liječnicima je bilo zabranjeno držati ljekarne. Tako ovaj posao prelazi u ruke ljekarnika. 1777. u Dubrovniku postoji i prvi zubar Gaetano Pierini. O životu i radu liječnika u Dubrovniku možemo puno saznati i iz raznih oporuka.

Od dubrovačkih liječnika osobito se ističu oni iz 16. stoljeća. Donato de Mutiis koji je u Dubrovniku radio od 1526. do 1536. Poznat je kao autor naučnog djela u kojem opisuje iskustva što ih je stekao prigodom suzbijanja neke epidemije u Dubrovniku. Mariano Santo iz Barlette, koji je također živio u 16. stoljeću bio je jedan od najistaknutijih kirurga svoga vremena, poznat osobito po svojoj metodi vađenja mokraćnih kamenaca. On se u svojim djelima kritički osvrnuo na metode liječenja kirurga u Dubrovniku toga vremena i na javnozdravstvene prilike uopće. No, jedan od najslavnijih liječnika koji su radili u Dubrovniku bio je Amatus Lusitanus, portugalski Židov, profesor medicine u Ferari. On je autor velikog djela "Curationum, medicinalium centuriae septem" u kojem opisuje i 100 svojih slučajeva iz liječničke prakse u Dubrovniku. On je u Dubrovniku boravio od 1556-1558.

Amatus Lusitanus

Najslavniji dubrovački liječnik je Gjuro Armeno Baglivi. On je živio u 17. stoljeću. Samo je rani dio svoga života proveo u Dubrovniku, a ostali je proveo u Italiji, gdje je bio liječnik dvojice rimskih papa, te član niza učenih svjetskih društava. Napisao je niz djela od kojih su mu najznačajnije rasprava o liječenju rana vodom, "De praxi medica" ("O liječničkoj praksi") koja predstavlja svojevrsan kompendij ondašnjeg medicinskog znanja te "De fibra motrice et morbosa" ("O zdravom i bolesnom motoričkom vlaknu") u kojem on iznosi niz pogleda o funkciji i građi motoričkih vlakana, a njegove postavke neki smatraju pretečama neuro - motornih teorija. Od 18. stoljeća u službi se u Dubrovniku nalazi sve više liječnika podrijetlom iz Dubrovnika, od kojih je najpoznatiji Luka Stulli, liječnik koji djeluje u 19. stoljeću, a poznat je po tome što je prvi u Dubrovnik uveo vakcinaciju. Osim što je bio liječnik on je bio i pisac i povjesničar, te je bio važan za organizaciju javno-zdravstvene službe u Dubrovniku.

DUBROVNIK'S MEDICAL PRACTITIONERS AND PHYSICIANS

The physicians and surgeons of Dubrovnik were praised even outside of the state borders. They were often invited to the neighbouring countries to help those that were ill. Furthermore the inhabitants of Dubrovnik often sent medical supplies and medical textbooks to their neighbours (Turkey, Bosnia, Zeta, Serbia).

Even from the Middle Ages the population of Dubrovnik strove to bring to their city the most capable and most learned physicians of their time from all over Europe (Spanish, Italian, Greek and Jewish). They paid their physicians well. The names of all medical practitioners (134 physicians and 102 surgeons) who worked in Dubrovnik are known today from the year 1280.

In the Middle Ages most of the physicians came from the medical school of Salerno which was very famous at that time. Among the physicians from the Salerno medical school the most famous are Richardus from Salerno, Johannes Stilo and Jacobus Mazia (who first performed the ligation of saphenous vein in ulcus cruris in order not only to surgically remove the ulcer, but also to prevent the formation of varices which usually occur in this condition).

There were a lot of physicians from medical schools of Padova and Bologna who worked in Dubrovnik as well. The first native physician was an herbalist called Pravoslav who is mentioned in the archives in 1280. From the 14th century there were usually 1 or 2 physicians and 1 or 2 surgeons employed by the Republic of Dubrovnik. It is almost certain that barbers provided the medical treatment before 1280 to citizens of Dubrovnik and other medical practitioners like herbalists.

The Republic employed the physicians for a period of 1-2 years. If the citizens were satisfied with their service their employment was prolonged. The difference between physicians and pharmacists was clearly regulated. In 1383 the private practice of the physicians employed by the state was prohibited. From the year 1331 all the pharmacies could be kept only by the pharmacists and not by the physicians. In 1777 the first dentist by the name of Gaetano Pierini is recorded in the archives of Dubrovnik. A lot can be learnt about the life of physicians in Dubrovnik from many of their wills that still exist.

The most famous physicians lived in Dubrovnik during the 16th to 19th centuries. Donato de Mutiis who worked in Dubrovnik from 1526 to 1536 in one of his works described an epidemic that struck Dubrovnik during his stay in the city. Mariano Santo Barlette, a famous surgeon from the 16th century who was famous for his treatment of urinary stones, analysed the public health situation in Dubrovnik as well as the surgeons who worked there. One of the most famous physicians who worked in Dubrovnik was Amatus Lusitanus, who was a Jew from Portugal, a professor of medicine in Ferrara and a physician to the Pope. In his famous work "Curationum, medicinalium centuriae septem" he described 100 cases from his practice in Dubrovnik where he worked from 1556 to 1558.

Gjuro Armeno Baglivi, who lived in the 17th century, is probably the most famous of those young men from Dubrovnik that had great medical careers abroad. He spent only his childhood in Dubrovnik and then went for further studies in Italy. He was a physician to two Popes and a member of many famous learned societies of his time. His most famous works are "De praxi medica" ("On Medical Practice") which was a compendium of medical knowledge of his time and "De fibra motrice et morbosa" ("On Healthy and Sick Motor Fibre") which tried to explain the function and structure of motor fibres.

From the 18th century the most promising young men from Dubrovnik went to study medicine at the most famous European universities. Luka Stulli was one of them. This 19th century physician, historian and poet introduced vaccinations to Dubrovnik and was very active in the organization of the public health in Dubrovnik at that time.

Gjuro Armeno Baglivi

OSTALA VAŽNIJA MJESTA ZA POVIJEST MEDICINE NA DUBROVAČKOM PRIMORJU

OTHER IMPORTANT SIGHTS FOR THE HISTORY OF MEDICINE IN THE DUBROVNIK AREA

1. LOKRUM (karantena)

Lokrum

Lokrum je mali otočić preko puta Dubrovnika, na kojem se danas nalazi prekrasan park s benediktinskim samostanom iz 12. stoljeća. No na Lokrumu se nalaze i ostaci lazareta koji se ovdje nalazio od 1533. do 1590. Tada je lazaret sagrađen na području uz vrata od Ploča gdje se i danas nalazi. 1533. pojavila se ponovno kuga koja je došla iz Turske. Kako su turske karavane dolazile s istoka u grad javila se ideja da bi lazaret trebalo smjestiti u istočni dio grada. Za mjesto lazareta izabran je Lokrum što se kasnije pokazalo kao loša ideja, pa lazaret nije nikada ni do kraja bio završen. Naime lazaret nije bio dovršen iz strateških razloga jer bi mogao poslužiti Mlečanima u napadu na grad što se je i dogodilo u jednome slučaju.

1. LOKRUM (quarantine)

Lokrum is a small island situated to the east of Dubrovnik's harbour. There is a beautiful park and a Benedictine monastery from the 11th century on the island. The remains of "lazaret" (quarantine building) can also be seen. "Lazaret" was situated at the island of Lokrum from 1533 to 1590. In 1590 the new "lazaret" was built near the east city gates ("vrata od Ploča"). This latest "lazaret" can still be seen today.

In 1533 there was another plague epidemic in the Turkish Empire that threatened the inhabitants of Dubrovnik. As the Turkish caravans that entered the city came from the east the inhabitants thought that quarantine should be formed east of the city. The island of Lokrum was chosen as the sight for the quarantine. However, the building of the quarantine was never finished because of strategic reasons. The Dubrovnik inhabitants were afraid that the "lazaret" would provide a good place for the Venetian navy to attack the city, which was in those days, a constant threat to Dubrovnik's freedom and safety.

2. CAVTAT (o počecima medicine na dubrovačkom području)

Od svih mjesta uz dubrovačku obalu, osim Dubrovnika, Cavtat je najviše vezan uz medicinu starog Dubrovnika. Na mjestu gdje se Cavtat danas nalazi prije se nalazio ilirski grad Pitaur ili Epidaur. Starim Ilirima štovanje zmijolikih stvorenja nije bilo strano. Naime njihov praotac Ilios bio je prikazivan kao personifikacija zmaja. U 6. stoljeću ovdje dolaze Grci i donose kult Asklepija (as = zmija, klepi = ovijati oko nečega), grčkog boga zdravlja. Na grbu grada Epidaura, kako su Grci nazvali ovaj ilirski grad, nalazio se bog s zmijama. Ovdje se je nalazilo i svetište Asklepija, sa sobom za bolesnike, gdje su se vjerojatno izvodili isti obredi vezani uz ozdravljanje kao i u grčkome Epidauru. Ostatak tog kulta je i Asklepijeva spilja koja se nalazi sjeverno od Cavtata na brežuljku gdje se nalazi mauzolej obitelji Račić. U toj spilji je navodno živio zmaj. Dolaskom kršćanstva Sv. Hilarije ili kako ga zove narod tog područja Sv. Ilar, postaje zaštitnikom Epidaura, jer je po predaji ubio tog zmaja iz Asklepijeve spilje i spasio okolno stanovništvo. Predaja kaže da je i sam Asklepije rođen na ovim prostorima. Antički Epidaur bio je visoko razvijena naseobina s vodovodom od kojeg i danas nalazimo ostatke. Nakon potresa i navala barbarskih naroda Epidaur biva razoren, a stanovništvo se sklanja na mjesto gdje će kasnije nastati Dubrovnik.

Za kasniju medicinsku povijest Cavtat je značajan jer se na otocima (Mrkanu, Bobari i Sv. Petru) preko puta njega nalazila prva karantena.(vidi pod LAZARETI)

Cavtat je ugodni gradić na dubrovačkoj obali koji zbog povoljne klime i položaja i privlači mnogobrojne posjetitelje.

2. CAVTAT (beginnings of medicine in the Dubrovnik area)

Cavtat

Among all the other settlements on Dubrovnik's coast Cavtat is the most important for the development of medicine in Dubrovnik. On the sight where the city of Cavtat is situated there was an ancient Illyrian city of Pidaur or Epidaurus. Ancient Illyrian tribes worshipped the snakelike creatures, as they believed that their ancestor Illyrius was a personification of a dragon.

In the 6th century BC the Greeks settled on these shores bringing the cult of the Greek god of healing, Asclepius, to this region (who is often depicted with snakes). Even on the emblem of the city of Epidaurus the god with the snakes can be seen. There was also a temple consecrated to Aesculapius where the similar healing rites as in the city of Epidaurus in Greece were performed. The remains of this cult can be seen today in the story of the cave of Aesculapius that can be found on the small hill near the city of Cavtat near the mausoleum of the Račić family.

According to this story a huge dragon lived in this cave. Saint Hilarius (or St Hilarije or St Ilar as they call him in this region), who during early Christianity was the patron of Epidaurus, defeated this dragon and saved the population of Epidaurus from its terror. There is even a story that states that the god Aesculapius himself was born here near Dubrovnik and not near the Epidaurus in Greece.

In the 14th century when the quarantine was introduced in Dubrovnik the island across the city of Cavtat Mrkan, Bobara and Supetar were chosen for the sight of the first quarantine.

Today, Cavtat is a beautiful little town on the Dubrovnik coast that, because of its mild climate and a suitable geographic position, still attracts many visitors.

Epidaurus was a highly developed settlement with a system of aqueducts (the remains of which can still be found today). After the earthquake that struck this area and an invasion of barbaric tribes, the inhabitants of Epidaurus formed another settlement on the site where the city of Dubrovnik is situated today.

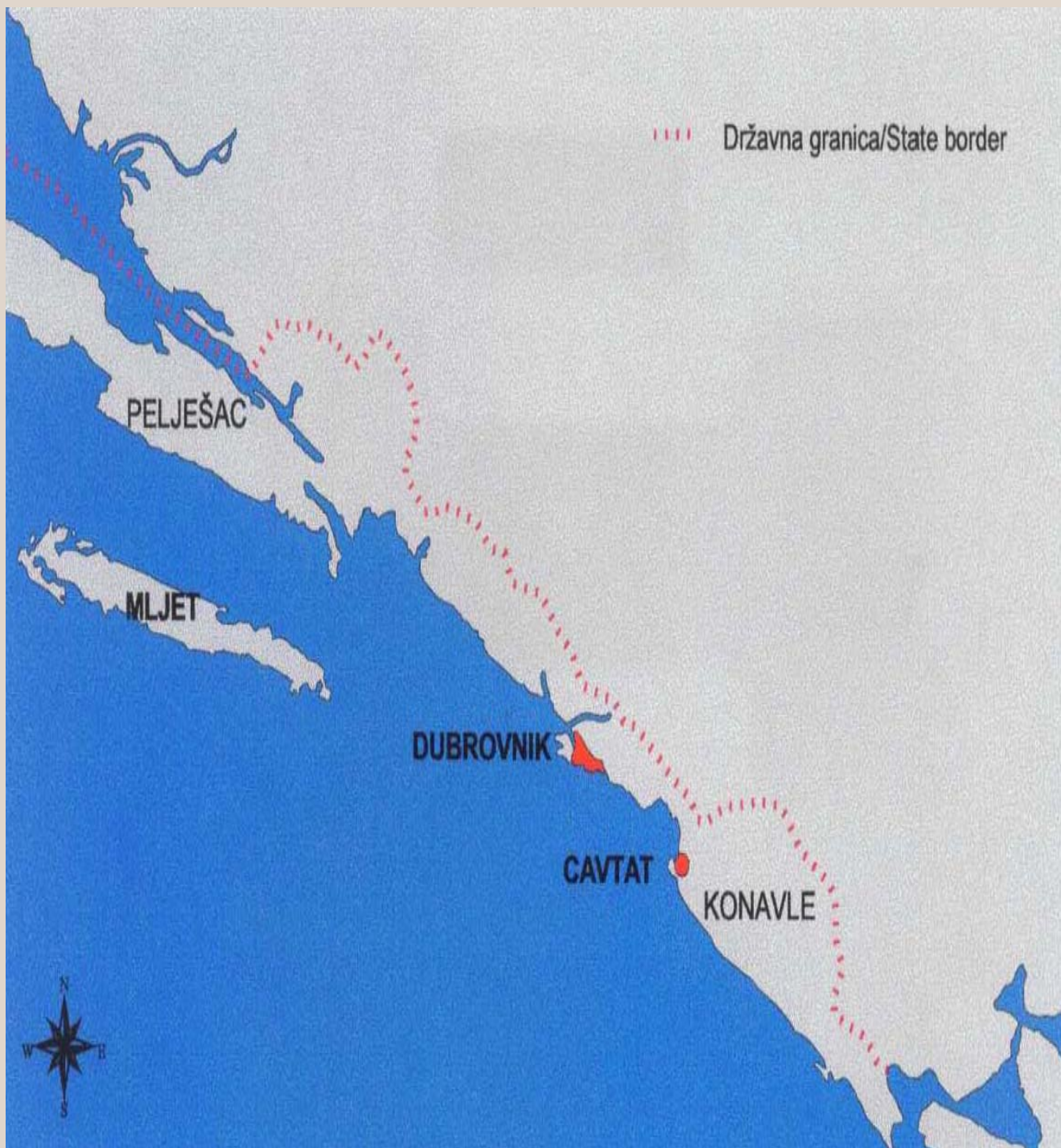
3. MLJET ("mljetska bolest " ili "mljetska guba")

Mljet spada u najljepše otoke dubrovačkog primorja. Uz njega je vezana i jedna zanimljiva povijesno-medicinska priča. Naime na otoku postoji nasljedna bolest, po izgledu, slična lepri koju su stoljećima nazivali "mljetskom bolešću" ili "mljetskom gubom". Vjerojatno se radi o nasljednoj hiperkeratozi. Uz podrijetlo te bolesti vezana je jedna zanimljiva predaja. Legenda kaže da su na povratku iz križarskih ratova križari na Mljetu i na Lastovu ostavili one svoje vojnike za koje se sumnjalo da boluju od lepre. Navodno su oni na Lastovu izumrli, a oni na Mljetu su preživjeli prehranjujući se sa susjednog kopna sa kojeg su poslije sebi dovodili bračne drugove te tako stvorili potomstvo na koje su prenijeli svoju bolest, koja se dalje nasljeđivala u neinfekcijskom obliku. Dubrovački liječnik Luka Stulli opisao je tu bolest u dopisu iz 1826. pod nazivom "Di una varietata cutanea". On u tome spisu govori da se ne radi o infekciji već o nasljednoj bolesti.

3. MLJET ("Mljet's disease" or the leprosy of Mljet)

Mljet is regarded as one of the most beautiful islands on Dubrovnik's coast. There is an interesting story about the history of medicine connected with this island. There is a certain (probably hereditary) skin disease similar to hereditary hyperkeratosis present on the island called by the local population "Mljet's disease" or "the leprosy of Mljet". The people of the island believe that this disease was brought on the island by the crusaders who were left on the island because of their leprosy. They managed to survive on the island and started to marry local women and created the offspring that had a hereditary not an infectious form of leprosy. In 1826 in his work "Di una varietata cutanea" the physician from Dubrovnik, Luka Stulli, described this disease and confirmed that the origins of the disease were not infectious but hereditary.

Karta Dubrovačke Republike
Map of the Dubrovnik Republic

LITERATURA

REFERENCES

OPĆA MEDICINSKA I POVIJESNA LITERATURA O DUBROVNIKU I MEDICINI U DUBROVNIKU

GENERAL MEDICAL AND HISTORICAL REFERENCES ON DUBROVNIK AND MEDICINE IN DUBROVNIK

1. Bačić. J. Medicine in Dubrovnik until the 1667 Earthquake. CMJ 1994; (35)2: 113-120.
2. Bačić. J. Stazama medicine starog Dubrovnika. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988.
3. Bazala V. Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovač9. ke Republike. Dubrovački horizonti; Zagreb, 1972.
4. Belicza B, Blažina Tomić12. Z. Medicina i srednjovjekovna diplomacija. U: Hrvatska srednjovjekovna diplomacija. Hrvatski institut za povijest, Diplomatska akademija ;Zagreb 1998.str. 23-24
5. Bersa J. Dubrovačke slike i prilike (1800-1880). Zagreb: Matica Hrvatska, 1941.
6. Foretić V. Povijest Dubrovnika do 1808. Zagreb: Matica Hrvatska, 1980.
7. Glesinger L. Veteris Ragusae medicina et pharmacia. Zagreb: Pliva, 1965.
8. Grmek MD. Medicina i ljekarništvo u negdašnjoj Dubrovačkoj republici. Dubrovnik 1992; 2-3: 325-331.
9. Grmek MD. Povijest medicine u Dubrovniku. u: Medicinska enciklopedija. Vol. 2 Zagreb: JLZ, 1967: 235-7.
10. Janeković - Römer Z. Okvir slobode. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.
11. Lang S. Dubrovnik's Tradition of Excellence in Medicine. CMJ 1994;(35)
12. Prosperov-Novak S. Dubrovnik iznova. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1987.
13. Tadić J, Jeremić R. Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika. Beograd: Planeta, 1938.

1. KNEŽEV DVOR – ESKULAPOV KAPITEL (o početcima medicine u Dubrovniku)

1. RECTOR'S PALACE – AESCULAPIUS'S CAPITAL (the beginnings of medicine in Dubrovnik)

1. Bazala V. Kult Eskulapa u Epidauru i u Dubrovniku. Farmaceutski glasnik 1955; 11/12: 550-552
2. Bazala V. Prijevod epitafa u čast Eskulapa na Kneževom dvoru u Dubrovniku. u: Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovačke Republike. Dubrovački horizonti; Zagreb, 1972.
3. Skurla Stjepan. Ragusa cenni storici. Zagabria, 1876: 71.

2. KATEDRALA (pučka i religijska medicinska tradicija u Dubrovniku)

2. CATHEDRAL (religious and folk medicine in Dubrovnik)

1. Beritić L. Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 1956; 10.: 70—72.
2. Dračevac A. Dubrovačka katedrala. Zagreb: Privredni vjesnik, 1988.
3. Kuljača B. Jedan značajan dokument istorije medicine u Dubrovniku. Medicinski glasnik 1960;9:453-455
4. Stuk N. Dolazak Rikarda I. «Lavova srca» god. 1192. u Dubrovnik i njegova zavjetna zadužbina. Glasnik dubrovačkog učenog društva «Sv. Vlaho» 1929;1: 121—124.
5. Skurla S. Moćnik stolne crkve dubrovačke, Dubrovnik: Pretner, 1868.

3. CRKVA SV. VLAHA (pučka i religijska medicinska tradicija u Dubrovniku)

3. CHURCH OF ST. BLAISE (religious and folk medicine in Dubrovnik)

1. Cvjetković B. Sveti Vlaho i Dubrovnik, Dubrovnik: Svećenička književna družba, 1916.
2. Margaritoni M. Sveti Vlaho : Povjesnice i legende, Dubrovnik: Crkva sv. Vlaho, 1998.
3. Oficij sv. Vlaho s raznim molitvama, Dubrovnik: Jadran, 1924.
4. Skurla S. Sveti Vlaho biskup i mučenik od Sevasta dubrovački Obranitelj. Dubrovnik: Pretner, 1871.
5. Vučetić A. Sv. Vlaho u Dubrovniku. Dubrovnik: Dubrovačka hrvatska tiskara, 1924.

6. Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1985: 161.

4. PALAČA SPONZA- ARHIV(javno-zdravstvene prilike starog Dubrovnika)

4. SPONZA PALACE – THE ARCHIVES (public health conditions in old Dubrovnik)

1. Bogišić B Jeriček K. Liber statutorum civitatis Ragusii.Zagreb; JAZU, 1915.

2. Čremošnik G. Dubrovačka kancelarija do godine 1300. i najstarije knjige dubrovačke arhive. Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu1927; 39: 237-246.

3. Čremošnik G. Spisi dubrovačke kancelarije. Zagreb; JAZU, 1951.

4. Glesinger L. Zdravstvene prilike u Dubrovniku u 13. i 14. st. u: Hrvoje Tartaglia, urednik. Spomenica 650-godišnjice ljekarne «Male braće» u Dubrovniku. Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968: 47-56.

5. Stulli B. O knjizi statuta grada Dubrovnika 1272.Arhivski vjesnik1972; 15: 7-11.

6. Tadić J. Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju zdravstvena kulture. u: Hrvoje Tartaglia, urednik. Spomenica 650-godišnjice ljekarne «Male braće» u Dubrovniku. Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968: 111-122.

7. Monumenta Ragusina 1-4.Zagreb: JAZU, 1889-1891.

8. Statut grada Dubrovnika 1272. Dubrovnik: Historijski arhiv Dubrovnika, 1990.

5. LAZARETI – KARANTENA (epidemiološka slika starog Dubrovnika i protu epidemijske mjere)

5. LAZARETI – QUARANTINE OF DUBROVNIK (epidemiological situation and measures against epidemics in old Dubrovnik)

1. Bačić J- Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku u 15. st. (dissertatio): 1984.

2. Bazala V. Pomorski lazareti u starome Dubrovniku. Dubrovačko pomorstvo 1952; 1: 293 - 308.

3. Bazala V. Gdje je građena najstarija dubrovačka karantena?. Dubrovački vjesnik 1951; 63: 4.

4. Bazala V. Della peste e dei modi di preservarsene nella Republica di Ragusa (Dubrovnik). Zagabria: vlastita naklada, 1954.

5. Glück L. O kužnim bolestima u Dubrovačkoj Republici. Rad sabora liečnika Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Zagreb, 1889: 130-134.

6. Grmek MD. Karantena. u: Medicinska enciklopedija Vol.5. Zagreb; JLZ: 452-460.

7. Semagli L. Sul lazzaretto di Ragusa.Memorie tratte della Gazzetta di Zara. Zara: Tipografia

Demarchi, 1833.

8. Liber viridis. Dubrovnik: Povijesni arhiv Dubrovnika, C.118.

6. SINAGOGA (tradicijska suživota u Dubrovniku, Židovi-liječnici)

6. SYNAGOGUE (the tradition of religious cohabitation in Dubrovnik)

1. Bazala V. Znameniti dubrovački liječnici. Alma Mater Croatica 1940: 8; 296-301.

2. Glesinger L. Amatus Lusitanus i njegov liječnički rad u Dubrovniku (1556-1558). Prilog dubrovačkoj medicinskoj i kulturnoj historiji. Zagreb, Beograd: Naklada jevrejskog narodnog kalendara, 1940.

3. Stulli B. Židovi u Dubrovniku. Zagreb: Matica Hrvatska, 1989.

4. Tadić J. Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stolecā. Sarajevo: "La benevolencia", 1937.

7. NAHODIŠTE (organizacija socijalne skrbi u Dubrovniku)

7. ORPHANAGE (organization of the social welfare system in Dubrovnik)

1. Belicza B. Pedijatrijska kazuistika u Dubrovniku od 14. do sredine 19. stoljeća. Pediatra Croatica 1996; (40) 1: 23-28

2. Marinović B. Jedna važna socijalna ustanova starog Dubrovnika. Dubrovački liječnik 1933;1:26-27

3. Savin P. Staro dubrovačko nahodište. Dubrovački horizonti 1981; 21: 206-207.

4. Odluka o osnutku Nahodišta (1432.), u: Religioni et bonis artibus, prir.

Krešimir Vukić. Dubrovnik—Zagreb: 1996: 87.

5. Liber Croceus. Dubrovnik: Povijesni arhiv Dubrovnika, 1991: 192-193.

8. FRANJEVAČKI SAMOSTAN (Ijekarništvo u Dubrovniku)

8. FRANCISCAN MONASTERY (pharmacy in Dubrovnik)

1. Grmek MD. Bilješke o najstarijim dubrovačkim Ijekarnicima. Farmaceutski glasnik 1954; 9: 367-9.

2. Kesterčanek Z. Razvoj farmacije u Dubrovniku do konca 16.st. Farmaceutski glasnik 1953; 9: 128-135.

3. Kesterčanek Z. Dubrovnik u povijest apotekarstva. Apotekarski vjesnik 1038; 10: 308-312, 372-374.

4. Kesterčanek Z. O nekim važnim farmako-historijskim dokumentima u Dubrovniku. Acta Historiae, Medicinae, Pharmaciae, Stomatologiae, Veterinae. 1969;1/2:62-73

5. Velnić J. Ljekarna «Male braće» u Dubrovniku. U: Hrvoje Tartaglia, urednik. Spomenica 650-godišnjice Ljekarne «Male braće» u Dubrovniku. Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968:13-26

9. VELIKA ONOFRIJEVA FONTANA (dubrovački vodovod)

9. ONOFRIO'S LARGE FOUNTAIN (Dubrovnik's water-system)

1. Beritić I. Dubrovački vodovod. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku 1962;10/11:99-116

10. DOMUS CHRISTI - BOLNICA, STARAČKI DOM (organizacija socijalne skrbi u Dubrovniku)

10. DOMUS CHRISTI – HOSPITAL, NURSING HOME (organization of social welfare in Dubrovnik)

1. Feri R. Dubrovački hospitali i ubožnice. U: Hrvoje Tartaglia, urednik. Spomenica 650-godišnjice Ljekarne «Male braće» u Dubrovniku. Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968:57-68

2. Frković T. Najstarija socijalna ustanova u našoj zemlji. Žena u borbi 1956.;1;9

3. Tartaglija Hrvoje: Ljekarna u hospitalu»Domus Christi» u Dubrovniku. Saopćenja 1967;1:49-54

11. LIJEČNIČKI STALEŽ I POZNATI DUBROVAČKI LIJEČNICI

11. DUBROVNIK'S MEDICAL PRACTITIONERS AND PHYSICIANS

1. Bačić J. Dubrovački liječnici. Naše more 1986;32:237-242

2. Bačić J. Stazama medicine starog Dubrovnika. Rijeka: Izdavački centar, 1989.

3. Bazala V. Znameniti dubrovački liječnici. Alma Mater Croatica 1940:8;296-301

4. Belicza B. Đuro Armeno Baglivi-promišljanja stavova o znanstvenim spoznajama, metodama istraživanja i medicinskoj praksi u djelu «De Praxi Medica» iz godine 1696. Medicus 1997;1:125-133

5. Glesinger L. Amatus Lusitanus i njegov liječnički rad u Dubrovniku (1556-1558). Prilog dubrovačkoj medicinskoj i kulturnoj historiji. Zagreb, Beograd: Naklada jevrejskog narodnog kalendare, 1940.

6. Glesinger L. Mariano Santo. U: Medicinska enciklopedija. Vol.5. Zagreb: JLZ, 1970:662

7. Grmek MD. Srednjovjekovni ugovori o liječenju s hrvatskog područja. u: Hrvoje

Tartaglia ,urednik. Spomenica 650-godišnjice ljekarne «Male braće» u Dubrovniku. Zagreb: Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU, 1968: 154-160.

8. Grmek MD. Salerno i Hrvatska. Liječnički vjesnik 1953;75:259-65

12. LOKRUM (karantena)

12. LOKRUM (quarantine)

1. Bazala V. Pomorski lazareti u starome Dubrovniku. Dubrovačko pomorstvo 1952; 1: 293-308.

2. Grmek MD. Karantena. U: Medicinska enciklopedija Vol.5.Zagreb; JLZ: 452-460.

13. CAVTAT (o počecima medicine na dubrovačkom području)

13. CAVTAT (beginnings of medicine in the Dubrovnik area)

1. Bazala V. Kult Eskulapa u Epidauru i u Dubrovniku. Farmaceutski glasnik 1955; 11/12: 550-552.

14. MLJET ("mljetska bolest " ili "mljetska guba")

14. MLJET ("Mljet's disease" or the leprosy of Mljet)

1. Bazala V. Luka Stullić (Stulli). Republika 1957: 703-709.

Dodatak

Apendix

49

Veniens de locis pestiferis non intret Ragusum ul' districtum

Eodem anno die xxvii Julij in consilio maiori congregato ut est
 moris in quo interfuerunt consiliarii xlvij capti et firmati
 ut per xxxij. dies in ea noscatis quod advenire venientes de
 locis pestiferis non recipiantur in Ragusum nec ad eius districtum nisi steterint
 prius ad purgandum se in mercana seu in civitate veteri per
 unum mensem

Item per consiliarios xlvij eodem consilio capti fuerunt quod nulla persona de
 Ragusio ul' suo districtu audeat ul' presumat ire ad illos qui veni-
 unt de locis pestiferis et stant in mercana ul' civitate veteri sed per
 unum mensem ibidem per unum mensem. Et illi qui portabunt illis de va-
 ribus seu alijs necessarijs non possunt ire ad illos sine licentia offi-
 cialium ad hoc ordinandorum cum ordine ad nos officialibus illis iurando
 deo peno stant ibidem per unum mensem

Item per consiliarios xxxvij eodem consilio capti fuerunt et firmati
 quod non obscurantur per aliquod partem solute de pe-
 nis quinquaginta et nichilominus teneantur ibidem

Odredba o uvodenju karantene u Dubrovniku iz 1377., Liber viridis, cap. 49, fol. 78

Regulation on the introduction of quarantine in Dubrovnik from the year 1377, Liber
 viridis, cap. 49, fol. 7

Hrvatski prijevod Odredbe o uvođenju karantene u Dubrovniku iz 1377.

27.8.1377.

Tko dolazi iz kužnih mjesta ne smije ući u Dubrovnik ili njegov kotar

Iste godine (1377.), dana 27. lipnja, u Velikom vijeću okupljenom prema običaju, u kojem je bilo prisutno 47 vijećnika, odlučeno je i utvrđeno s 34 glasa "za" da se kako našijenci (dubrovački građani) tako došljaci koji stižu iz kužnih mjesta, ne prime u Dubrovnik ni u njegov kotar, ako li prije ne ostanu mjesec dana na Mrkanu ili u Cavtatu da se raskuže.

Isto tako s 44 vijećnička glasa toga vijeća odlučeno je da se nitko iz Dubrovnika ili njegova kotara ne usudi ili pomisli poći k onima što dođu iz kužnih mjesta i ostanu na Mrkanu ili u Cavtatu, pod prijetnjom kazne da i on sam ostane ondje mjesec dana. A oni koji im budu nosili hranu ili ostale potrepštine, ne smiju ići bez dopuštenja službenika za to određenih, nego s uredbom koju im izdaju spomenuti službenici, pod prijetnjom kazne da i sami ostanu ondje mjesec dana.

Također s 29 vijećničkih glasova toga vijeća odlučeno je i utvrđeno da tko god se ne bi pridržavao prije rečenog ili nečeg od prije rečenog, mora za kaznu platiti 50 perpera i isto tako dužan je pridržavati se prije rečenog.

English translation of the Regulation on the introduction of quarantine in Dubrovnik from the year 1377

On the 27th of August of 1377

The one who is coming from the pestiferous regions cannot enter into Dubrovnik or its district

In the same year (1377), on the day of 27th of June, at the Great Council assembled as the custom requires, 47 councilmen were present. It was decided with 34 votes "pro" that our citizens as well those coming from the pestiferous regions, should not enter Dubrovnik or its district, unless they spent one month on Mrkan or in Cavtat in order to purify themselves.

Also with 44 councilmen votes it was decided that no one from Dubrovnik or its district, should think of it or visit those who come from pestiferous regions and, who are staying on Mrkan or in Cavtat, under the threat of punishment of spending himself a month there.

The people, who would carry to those men food or other goods, cannot go there without the permit of the officials in charge, but with the permit issued by the officials, under the threat of punishment of spending themselves a month there.

Also with 29 votes of the council, it was decided and confirmed that whoever does not comply with that what was said here or that what was said before should pay as the fine fee of 50 perper and is obliged to comply with that what was said.

- 1.KNEŽEV DVOR – ESKULAPOV KAPITEL/ RECTOR’S PALACE – AESCULAPIUS’S CAPITAL**
- 2.KATEDRALA/ CATHEDRAL**
- 3. CRKVA SV. VLAHA/ CHURCH OF ST. BLAISE**
- 4. PALAČA SPONZA- ARHIV/ SPONZA PALACE – THE ARCHIVES**
- 5.LAZARETI – KARANTENA/ LAZARETI – QUARANTINE OF DUBROVNIK**
- 6.SINAGOGA/ SYNAGOGUE**
- 7.NAHODIŠTE/ ORPHANAGE**
- 8.FRANJEVAČKI SAMOSTAN/ FRANCISCAN MONASTERY**
- 9.VELIKA ONOFRIJEVA FONTANA/ ONOFRIO’S LARGE FOUNTAIN**
- 10.DOMUS CHRISTI - BOLNICA, STARAČKI DOM/ DOMUS CHRISTI – HOSPITAL, NURSING HOME**

ISBN 978-953-6255-37-5